

Nivîsteka Medreseya Mîr Hesenê Welî

An Inscription of Madrasah of Mîr Hesenê Welî

Hanifi TAŞKIN*

PUXTE

Ji aliyê mîran ve di serdema mîrekiyên Kurdan de gelek medrese hatine avakirin. Medreseya Mîr Hesenê Welî yek ji wan medreseyan e ku di nav Kurdan de gelekî navdar bû. Medreseya Mîr Hesenê Welî li Mîrekiya Miksê ji aliyê mîrê Miksê ve hatiye avakirin. Heta niha derheqê vê medreseyê de li ber destê me agahiyên vebir tunebûn. Di demeke nêzîk de nivîsteka Medreseya Mîr Hesenê Welî hate dîtin. Di vê dokumentê de me ev nivîstek da nasandin. Bi saya vê nivîstekê me pê zanî ku ev medrese ji aliyê kê ve hatiye avakirin û çend caran hatiye restorekirin.

Bêjeyên Sereke: Nivîstek, Medrese, Mîr Hesenê Welî, Kurd, Mîrekiya Miksê.

ABSTRACT

A lot of madrasahs were built by Kurds in the period of the emirates. The madrasa of Mîr Hesenê Welî is one of those madrasahs which was famous among the Kurds. This madrasa was built by the Emirate of Miks in Miks District (Turkish: Bahçeşaray). We haven't had certain information about this madrasa. An inscription of the Madrasa of Mir Hesenê Welî was found recently and in this document we are introducing that inscription. Thanks to this inscription we now know by whom this madrasa was built and how many times it has been restored.

*Mamoste,
Edremêt/Wan,
hnftskn@hotmail.com

Key Words: Inscription, Madrasa, Mîr Hesenê Welî, Kurdish, The Emirate of Miks.

1. DESTPÊK

Belge, nivîstek û dokument encam e. Gotina dawiyê ye. Biryara teqez e. Ji ber vê yekê em ê serencama nivîsteka Medreseya Mîr Hesênê Welî di vê gotarê de parve bikin. Di demeke nêzik de hostayên ku medreseya Mîr Hesênê Welî restore dikir nivîstekekê di kavilê medreseyê de dît ku ev medreseya Mîr Hesênê di nav bajar de ye.

Ji bo me Kurdan derheqê kesayatiyên ku sed sal berê jiyabin, berhevkerin û xwegihandina agahiyên wan zor e. Nemaze ku ev kesayet pênc sed û şeş sed sal berê jiyabin û tu çavkanî jî li holê nemabin ev kar zehmettir e. Qaîdeyek heye ku dibêjin meriv li ku derê çi winda bike, divê dîsa li wê derê lê bigere. Em jî li gor vê qaîdeyê di vê gotarê de tarîxeke ku me winda kiriye di vir de ji nû ve nîşan didin. Peydabûna vê nivîstekê bû sedema lêkolîna me ya derheqê Mîr Hesênê de.

Berî ku em derbasî danasîna Mîr Hesênê Welî bibin li vir vegotina serboriya peydabûna vê nivîstekê jî îcap dike. Ev nivîstek di Çiriyê Pêşîn a 2017an de ji aliyê hostayê ku medreseya Mîr Hesênê Welî restore dikir, di tûşa serdera medreseyê de ji bin xweliyê di nav kelefê medereseyê de hatiye dîtin. Piştî ku ev nivîstek peyda dibe, seydayê Mela Muhemed Gulnar jî vê yekê tê agahdarkirin. Gulnar niha nêzî Pira Sor avahiyek daye çêkerin û dîsa bi heman navî, yanî bi navê Mîr Hesênê Welî medrese vekirîye, li vir bi dersdayîna feqîyan re mijûl e. Gulnar Piştî ku di heqê vê nivîstekê de tê agahdarkirin, sûretê wê dikişîne û paşê jî nivîstekê teslîmê Şaredariya Miksê dike. Me jî xwe bi rêya Mela Muhemed Gulnar gihand vê nivîstekê ku me di vê xebatê de jî deşîfrefra wê daye. Berî ku em derbasî deşîfrasyona nivîstekê bibin, em ê pêşî derheqê Mîrên Miksê de, paşê jî derheqê jiyana Mîr Hesênê û kesayetên ku peywendîya wan bi Mîr Hesênê re hebûye, di vê xebatê de nîşan bidin.

Sûretêk ji Kavilê Medreseya Mîr Hesênê Welî

2. MÎREKTIYÊN MIKSÊ

Agahiyên ku Şerefxanê Bidlîsî di Şerefnameyê de dide ev in: “Sê bira yan kurap ji Bilêcana nehiya Xinisê hatine heremê. Ev her sê bira/kurap navê wan Dil, Bil û Biliç in. Dil Hîzan hilda, Bil Miks hilda û Biliç Îsparît hildaye.” (Bidlîsî, c.1, 2013: 253). Li Miksê piştê, neseba Mîrên Miksê bi Mîr Abdal dest pê dike. Ji Mîr Abdal bi navê Ehmed Beg û Hesên Beg du kur hebûne (Bidlîsî, c.12013: 260-261). Mîr Hesênê Welî ev e û weku Mîr Hesênê Iem tê nasîn. Ahmed Beg bûye Mîrê Miksê. Mîr Hesên jî ji bo birêvebiriya Karkarê bi alîkariya Mîrê Hekkarî Mîr Zeynel diçe Stenbolê û ji Qanûnî Sultan Suleyman (1494-1566) fermana mîrtiya xwe û emirnameya xwe ya ji bo Sancaxiyê ya Karkarê digire. Mîr Hesênê Welî bi vê emirnameyê bûye şîrikê desthilatdariyê. Li Miks û Karkarê sî sal mîrektiya wan didome (Bidlîsî, c. 1, 2013: 260-261). Zeynel Begê Mîrê Hekkarî jî ku hemdemê Şerefxanê Bidlîsî ye, di sala 1585an de dema ji êrîşeke sefera li ser Îranê vedigere, li ser nimêja esirê, di quncikeke Xana Elkê de li şehrê Merendê, ji aliyê Turkmenan ve tê kuştin. (Bidlîsî, c.1, 2013: 149), (*Tarihte Hakkari*, c.1, 2016: 284).

Sûretek ji Xebatên Arkeolojîk ên li ser Medreseya Mîr Hesênê Welî

3. DERHEQÊ MÎR HESENÊ WELÎ DE KÊ ÇI GOTIYE

3.1. Muhemedê Qutub

Muhemedê Qutubê ku malbata wan ji ber êrîşên Moxolan ji Bexdayê têne Serhedê. Seyîd Muhemed Paşa li Miksê li gundê Arvasê bi cî dibe. Muhemedê Qu-

tup kurê Seyîd Qasim e. Çawa ku Ekrem Boğra Ekinci di pirtûka xwe ya *Hayatî ve Hâtîralarıyla Seyyid Abdulkakîm Arvâsî* de nivîsiye: “Seyîd Emînê Xerbî derheqê Muhemedê Qutup û Mîr Hesenê Welî de wiha gotiye. Muhemedê Qutup, li gorî riwayetekî ji Berwariyê (Nûbihar, 137: 69), li gorî rîwayeteke din ji Hekariyê hatiye (Ekinci, 2017: 490). Hatiye gotin ku Mîr Hesenê Welî pêncî sal beriya Muhemedê Qutup, wefat kiriye. Muhemedê Qutup di vê bareyê de wiha gotiye: “Hatina min a Miksê, ji bo cînariya du kesan e. Ji miriyan; Mîr Hesenê Welî, ji saxan jî Elî Axayê Delî (eşîra Delan) ye. Ekinci bêyî ku çavkanî nîşan bide, dibêje ku Muhemedê Qutup, li Arvasê medrese û mizgefteke duqatî çêkiriye. Tarîxa vê kuliyyeyê li gorî teqwîma hîcrî 959 e û ew jî mîladî teqabûlê sala 1552an dike. Di heman cihî de dinivîse ku Mîr Hesenê Welî, di sedsala 15an de jiyaye. Ji mîrên Miksê Mîr Hesenê Welî alim û adil bûye. Ji bo êwirandina rêwiyan ku meriv ji Miksê bê Wanê, li serê çiyayê Axîrofê xanek çêkiriye.

3.2. Î. A. Orbelî

Îosîf Abgar Orbelî di 23ê Tebaxa 1911an de pênc hefte û di Nisana 1912an de deh hefte, li bajarê Miksê maye. Di pirtûka xwe ya bi navê *Li Miksê Foklor û Jiyana Rojane* de ku Sînan Hakan amade kiriye, dibêje ku derheqê xana Mîr Hesen de ku dêrek jî di nav xanê de ye, çîrokek tê gotin. Lê dibêje ku nayê bîra min ka kê ev çîrok jê re gotiye û çîrokê wiha neqil dike (Orbelî, 2011: 42):

“Dibê di sedsala 9an de ev der di destê qiralekî bi navê Hesen hatiye çêkirin. Ev çîrok hem di nav misilmanan de hem di nav ruhaniyan de û hem jî di nav xaçperestên Ermenî de belav bûye. Dibêjin ku Qiral Mîr Hesen çûye nêçîra xeza-lan. Dema daye pey xezalan, di daristanê de rêya xwe winda dike. Gêorgî hatiye hewara wî û ew ji belayê xelas kiriye. Dibe ku li ser vê qenciya Gêorgî Mîr Hesen jî di nav Xanê de jê re dêrek çêkiriye.”

3.3. Muhemed Emîn Zekî Beg

Muhemed Emîn Zekî Beg di pirtûka xwe ya *Kürtler ve Kürdistan Tarihi* de di bin serenavê Mîrektîya Hîzanê de ji Şerefnameyê agahiyek neqil dike û dibêje ku di sala 1005ê hîcrî de (ku beramberî 1596ê mîladî ye), biraziyê Mîr Hesen Mîr Abdalê II. Bin Emîr Ehmed di burca kela Miksê de ji ber serxweşiya vexwarina eraqê, dikeve xwarê û dimire. Bi vî şiklî derdikeve holê ku Mîr Hesen teqez beriya vê dîrokê wefat kiriye. (Zekî Beg, c.2, 2011: 698), (Bidlîsî, 2013: 260-261).

3.4. Mela Muhemed Gulnar

Mela Muhemed Gulnar derbarê vê meseleyê de dibêje ku Mîr Hesenê Welî sê xan çêkirine: Yek li serê rêya Kawaşê ku jê re Xana Pûtî dibêjinê. Ya duyem li ser rêya Şaxê ava kiriye ku xelk jê re dibêje Xana Duderî. Ya sêyem jî li aliyê Miksê ye ku Xana Mîr Hesen e û ya herî mezin ev e û niha jî li ser pêyan e.

3.5. Aydın Talay

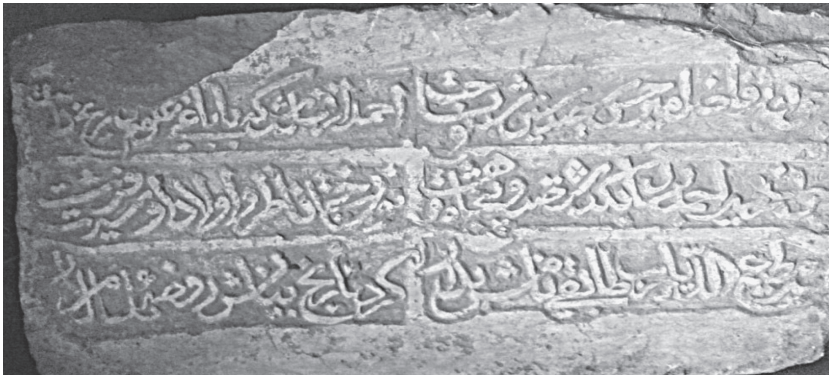
Şaredarê Wanê yê kevin Aydın Talay di pirtûka xwe ya *Bizim Eller Vanê* de wiha dibêje: “Mîr Hesên ji begê Miksê ye. Ji zuriyeta Selçûqîyan e. Di navbera 1020-1070yan de ji Humusê hatine (Talay, 1998: 180). Lê Şerefxan di Şerefnameyê de di bin serenavê Hukûmdariya Hîzanê de behsa Mîrekên Miksê dîke û dibêje ku ji nehiya Bilêcana Xînisê hatine vir (Bidlîsî, c.1, 2013: 253). Li ser serilêdana Mîr Zeynel, di emirnameya ku di 30ê Adara 1556an de ji Beglerbegê Wanê re hatiye şandin, weha behsa Mîr Hesên tê kirin: “Mîr Hesênê ku xwediyê 60.000 akçe ceh e, bi her aliyê ve mukemmel û muselleh e” (Talay, 1998: 180). Dîsa heft sal piştî wê di 1562an de di emirnameyekê de ji Walî û Qadiyê Wanê re tê fermankirin ku biçin Mîr Hesênê Welî teftîş bikin (Talay, 1998: 180). Ev jî nişan dide ku Mîr Hesên di wê tarîxê de li heyatê ye.

3.6. Şakir Epözdemir

Nivîskar Şakir Epözdemir derheqê Mîr Hesênê Welî de, di pirtûka xwe ya bi navê *Medreseyên Kurdistanê Di Dewra Mîran û Neqşibendiyan De*, bêtî ku tu çavkaniyekê nişan bide, dibêje ku Mîr Hesênê Welî di navbera salên 1520 û 1566an de jiyaye. (Epözdemir, 2015: 59)

4. DOKUMENT: NIVÎSTEKA MEDRESEYA MÎR HESENÊ WELÎ

Wêne/Photo:

Deşîfrasyona rêza yekem:

چون ز فاضل میر حسن سی صد سنین شد نو ساخت
 احمد از ولدش که ”با باغی علوم“ تاریخ داشت

Latînîzekirin:

Çûn zî fadil Mîr Hesên sî sed sinîn şod nevt saxt
 Ehmed ez weledeş ke ”ba baxî ‘ulûm” tarîx daşt

Werger:

Dema ku ji wextê mirovê xwedî fezîlet, Mîr Hesên sê sed sal derbas bû, ji zuriyeta wî Mîr Ehmed ji nû ve ev medrese çêkir. Yanî Mîr Ehmed piştî Mîr Hesênê xwedî fezîlet tê ku wî ji nû ve ev medrese çêkiriye.

Translation:

One hundred years after Mîr Hesên, who had merit, his descendant Mîr Ehmed rebuilt it. In other words, Mîr Ehmed comes after Mîr Hesên, who had merit, and he rebuilt this madrasa.

Seydayê Mela Muhemed Gulnar dibêje: “Dibe ku ev Mîr Ehmedê Kal be. Herwiha dibe ku ew kalikê Şêxê Bagê (?-1821) Miksî be. Lewma dibe ku Mîr Ehmed gotina “Ba baxî ulûm” ji bo vê kiribe tarîx. Îcar dema ku em “با باغی علوم” bi hesabê Ebcedê bihesibînin, tarîxa jêrîn derdikeve holê:

ب	2	ا	1	ب	2	ا	1	غ	1000	=1162
ي	10	ع	70	ل	30	و	6	م	40	

Dema ku em 300 salan jê derxin dike 862ê hîcrî ku ev jî teqabûlî 1457 yan jî 1458ê miladî dike. Mirov dikare vê yekê weku wefata Mîr Hesên bihesibîne. Jixwe tewatura giregirê Miksê jî li ser vê dîrokê ye.”

Deşîfrasyona rêza duyem:

چون ز میر احمد بگزشت صد و پنجاه و هشت
نو ساخت ناظر و اولاد او سیرت فرشت

Latînîzekirin:

Çûn zî Mîr Ehmed beguzeşt sed û pencah û heşt
Nev saxt nazir ve ewladê û sîret fireşt

Werger:

Dema ku ji Mîr Ehmed sed û pêncî û heşt sal borî; birêvebirê medereseyê û ewladê wî yê ku xuyê wî weku milyaketan e, medrese ji nû ve çêkir.

Translation:

One hundred and fifty eight years after Mîr Ehmed, the director of the madrasa and his son, whose owner is like an angel, rebuilt the madrasa.

Deşîfrasyona rêza sêyem:

میر مطیع الله یارب طایق نامش بدار
کردی تاریخ بنایش «روضهء بلبال مزار»

Latînîzekirin:

Mîr Mutîullah ya Reb tabiqê nameş bedar
Kerdî tarîxê binayêş “rewdeê bilbal mezar”

Werger:

Ew Mîr Mutîullah e. Ya Reb tu wî bikî mutabiqî navê wî. Yanî ya Rebbî tu wî bikî mutîê Xwedê. Mezelê ku baxçeyê dilan e, kiriye tarîxa bînayê.

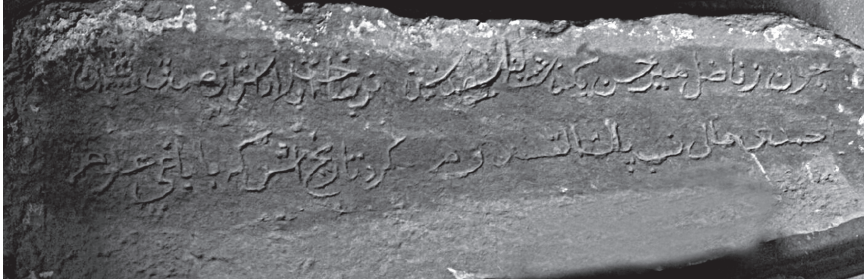
Translation:

He is Mîr Mutîullah. My God, may you make him agree on his name. In other words, My God, may you make him obedient of God. The grave, which is garden of the hearts, he did the date of the building.

Li gorî hesabê ebcedê gotina روضهء بلبال مزار ev tarîxa jêrîn derdikeve holê:

ر	200	و	6	ض	800	ا	1	ب	2	=1320
ل	30	ب	2	ا	1	ل	30	م	40	
ز	7	ا	1	ر	200					

Ev tarîx jî li gorî mîladîyê teqabûlî 1902 yan jî 1903yan dike. Li gorî vê ev nivîsteka ku ji aliyê Mîr Mutîullah ve di dema temîrkirina medreseyê de nivîsiye, nîşan dide ku Mîr Ehmed 300 sal piştî Mîr Hesên ev medrese ji nû ve ava kiriye ku ew teqabûlê sala 1162yê hîcrî dike û 158 sal piştî Mîr Ehmed yanî di sala 1320ê hîcrî de Mîr Mutîullah vê medreseyê dîsa ava û temîr dike. Lewma jî dema ku em her du hesabên ebcedê didin ber hev em rastî tarîxa Mîr Hesên jî tînin ku ew jî 300 sal berî restorekirina Mîr Ehmed e ku dibe sala 862yê hîcrî ku ew jî teqabûlî 1457 an jî 1458ê mîladî dike.

Wêne/Photo: Nivîstekeke din a bi heman naverokê**5. ÇAVKANÎ**

- Epözdemir, Ş. (2015), *Medreseyên Kurdistanê Di dewra Mîran û Neqşebendîyan De*, İstanbul: Weşanxaneyê Nûbihar.
- Bidlîsî, Ş. (2013), *Şerefname*, Kürt Tarihi C.1, İstanbul: Nûbihar Yayınları.
- Zeki Beg, M. E. (2011), *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, C. 2. İstanbul: Nûbihar Yayınları.
- Talay, A. (1998), *Bizim Eller Van*, Van: Van Belediyesi Yayınları.
- Eyyub, G. (2016), *Sempozyûma Dîroka Hekkariyê Ya Navneteweyî, Hakkari Beylîği Beyle-rin Şeceresi*?, Ankara: Canset Form Matbaacılık.

Taşkın, H. (2016), “Mela Haşimê Miksî û Ditina Terîq- un Necata Wî”, *Nûbihar* Kovara Çandî û Hunerî, Hejmar 137, r. 69.

5.1. Çavkaniya Devkî

Nav û Paşnav: Muhemed Gulnar

Temen: 63

Medrese: Medreseya Mîr Hesenê Welî

Cih: Miks

Kar: Muderris